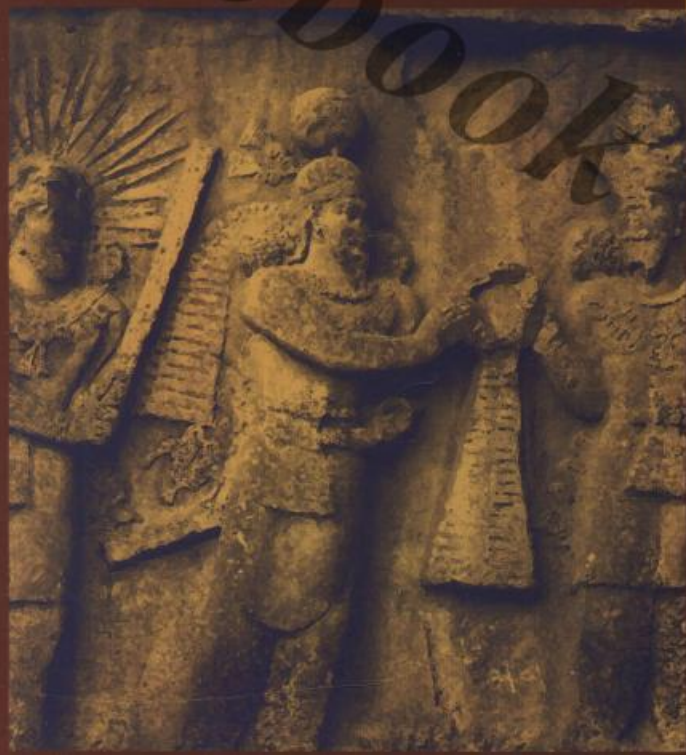

دستور زبان کردی

گویش کرمانشاهی

وحید رنجبر

هرمس

انتشارات هرمس

تهران، خیابان ولی عصر، بالاتر از میدان ونک، شماره ۲۴۹۲ - تلفن: ۸۸۷۹۵۶۷۴
مجموعه ادب فکر - زبان و ادبیات ۶۳

دستور زبان کردی

گویش کرمانشاهی

وحید رنجبر

طرح جلد: واحد گرافیک هرمس

چاپ اول: ۱۳۹۴

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: چاپخانه انتشارات سروش

همه حقوق محفوظ است.

سرشناسه:	رنجبر، وحید، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور:	دستور زبان کردی: گویش کرمانشاهی / وحید رنجبر.
مشخصات نشر:	تهران: هرمس، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	پازده + ۱۸۹ ص.
شابک:	978-964-363-920-4
وضعیت فهرست نویسی:	فیبیا.
موضوع:	کردی - دستور
رده بندی کنگره:	۹۳ ۱۳۹۲ ر ۵۲ ک / PIR ۳۲۵۶
رده بندی دهویی:	۴ فا ۹
شماره کتابشناسی ملی:	۳۶۸۰۷۸۵

فهرست

۱	پیشگفتار
۳	مقدمه
۷	آواشناسی
۹	واج‌شناسی کردی
۱۲	واکدها
۱۵	هم‌خوان‌ها
۱۶	هم‌خوان جاکتایی
۱۷	نیم‌واکدها
۱۸	نولیدکننده‌ها
۲۲	هجاء
۲۴	فراوندهای آوایی
۲۷	عناصر نوایی
۳۲	صرف
۳۴	تکواژ، واژه و گروه
۳۷	فعل
۴۰	نکواژهای مصدری
۴۱	افعال جعلی
۴۲	ریشه‌ی فعل

- ۴۴ ..... شناسه‌های شخصی
- ۴۵ ..... فعل کمکی
- ۴۹ ..... زمان حال
- ۴۹ ..... حال ساده
- ۵۰ ..... حال التزامی
- ۵۳ ..... حال منفی
- ۵۵ ..... حال التزامی منفی
- ۵۶ ..... حال ملموس
- ۵۸ ..... زمان گذشته
- ۵۸ ..... گذشته‌ی ساده
- ۶۰ ..... گذشته‌ی استمراری
- ۶۲ ..... گذشته‌ی نقلی
- ۶۴ ..... گذشته‌ی دور
- ۶۵ ..... گذشته‌ی التزامی
- ۶۸ ..... گذشته‌ی منفی
- ۶۸ ..... نکواژ او / āw
- ۶۹ ..... افعال لازم و متعدی
- ۷۰ ..... فعل سببی
- ۷۰ ..... فعل مجهول
- ۷۳ ..... افعال تام و ربطی
- ۷۴ ..... افعال کامل و ناقص
- ۷۶ ..... بن فعل
- ۸۲ ..... اسم

مقدمه

زبان؛ مجموعه‌ای سامان‌مند از نشانه‌های اختیاری و قراردادی است که هم‌چون نهادی اجتماعی برای برقراری ارتباط به کار می‌رود. مجموعه‌زبان‌های کردی، از زبان‌های غربی ایران هستند که به سه شاخه‌ی اصلی شمالی، مرکزی و جنوبی تقسیم می‌شوند. مهم‌ترین گویش شاخه‌ی شمالی، کرمانجی و هم‌چنین مهم‌ترین گویش شاخه‌ی مرکزی، سوران‌ی است. شاخه‌ی جنوبی که از زیرمجموعه‌های مهم این زبان است، خود به گویش‌های کرمانشاهی، سنجابی، کلهری، لکی و لری پشت‌کوه (فیلی) تکلم می‌شود. (ر.ک. رضایی باغبیدی (۱۳۸۸) ص ۱۸۱، بلو (۱۳۸۷) ص ۱۵، بلو (۱۳۸۷) الف ص ۵۴۴، ویندفور (۱۳۸۷) ص ۴۸۵، Haig & Matras 2002, p3; Asatrian 2009, p5)

کردی کرمانشاهی یکی از مهم‌ترین این گویش‌هاست که می‌توان گفت بیشترین سخن‌گو را در بین شاخه‌ی جنوبی دارد. کردی کرمانشاهی در شهر کرمانشاه و اطراف آن تکلم می‌شود. برخی به اشتباه کردی کرمانشاهی را با کردی کلهری یکی می‌دانند، هر چند نمی‌توان مشابهت فراوان این دو گویش را نادیده گرفت. از جمله دلایل جدایی این دو گونه می‌توان به

مجاورت کردی کرمانشاهی با فارسی کرمانشاهی و تعامل این دو با هم اشاره کرد و از سویی مرکزیت کرمانشاه در غرب کشور و تبدیل شدن به یکی از منازل شاهراه ارتباطی به عتبات عالیات، موجب شده است که کردهای کرمانشاهی با فارس‌زبان‌های سایر نقاط کشور نیز در تعامل باشد و از این رو فارسی در این گونه نقش پیدا کند. از دیگر دلایل جدایی این دو گونه این است که گویشوران کرمانشاهی مدت‌ها پیش از گویشوران کلهری شهرنشین شده‌اند و در نتیجه بسیاری از واژگان شبانی و کشاورزی را نیاز نداشته‌اند و بسیاری از آن‌ها از گویش آنان رخت بر بسته یا تغییر معنا و کاربرد داده‌اند و نیز به واسطه‌ی شهرنشینی به واژگان و اصطلاحات تازه‌ای نیاز پیدا کرده‌اند که از زبان‌های مجاور به‌ویژه فارسی وام گرفته‌اند. هم‌چنین مجاورت و در معرض فارسی بودن گویشوران کرمانشاهی سبب شده که برخی از واج‌های کردی جنوبی نخستین در کرمانشاهی به واج‌های زبان فارسی نزدیک‌تر شود. با آن‌که زادگاه کردی کرمانشاهی شهر کرمانشاه است اما مختص به سخن‌گویان خاص این منطقه نیست، امروزه هنگامی که مثلاً یک لک‌زبان و یک جافی‌زبان با هم ارتباط برقرار می‌کنند به گویش کرمانشاهی صحبت می‌کنند، هرچند از نظر لهجه‌ای که دارند هر کدام با لهجه‌ی خود گویش کرمانشاهی را تکلم می‌کنند اما کاملاً مشهود است که از ساختار و واژگان گویش کرمانشاهی استفاده می‌کنند و گویش کرمانشاهی دیگر فقط متعلق به شهر کرمانشاه و سخن‌گویان نخستین آن نیست و نقش زبان میانجی را در مناطق جنوبی کردنشین بازی می‌کند و این خود سبب می‌شود که برخی از واژگان گویش‌های دیگر

کردی از قبیل لکی، سورانی، جافی و ... حتا لری — گویشی از فارسی — نیز به کردی کرمانشاهی راه یابد. هم‌چنین در کردی کرمانشاهی عناصر زبانی مهجور کردی چه در سطح واجی، چه در سطح واژگانی و چه در سطح ساختاری دیده نمی‌شود. به نظر بارچ^۱ (بارچ، ۱۹۸۷، ص ۲۵۱) گونه‌ی زبانی‌ای که بتواند به‌طور طبیعی به زبان معیار تبدیل شود باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

۱. یک گروه معتبر سیاسی و اقتصادی و تحصیلی آن را به کار برند.

۲. دارای ادبیات تاریخی و نویسندگان بزرگ باشد.

۳. در یک منطقه‌ی مرکزی جغرافیایی رواج داشته باشد.

هم‌چنین می‌توان ویژگی‌های دیگری نیز به این سه ویژگی

افزود: (رنجس، ۱۳۸۸، ص ۷)

۴. سهولت گویش

۵. تعداد گویش‌وران اصیل و غیر اصیل در مقایسه با سایر

گونه‌های زبان

۶. محبوبیت و مقبولیت گویش در بین گویش‌وران سایر گویش‌ها

با توجه به این ویژگی‌ها و مقایسه‌ی کرمانشاهی و دیگر

گویش‌های کردی جنوبی کردی کرمانشاهی را می‌توان گویش معیار کردی جنوبی دانست.

واج‌شناسی^۱ کردی

آواهایی را؛ که در سازمان آوایی هر زبان سبب تمایز معنایی میان واژگان می‌شوند؛ با ویژگی‌های آوایی بنیادینی از دیگر آواها بازساخته می‌شوند؛ از تجزیه‌ی دوم در تجزیه‌ی دوگانه به دست می‌آیند و خود تجزیه‌ناپذیرند، «واج»^۲ گویند.

کردی کرمانشاهی نیز سی و یک واج آزاد و دو تولید دومین^۳ دارد. واج‌ها را می‌توان در دو گروه واکه^۴ و هم‌خوان^۵ جای داد. در گروه هم‌خوان‌ها به دلایلی، که بعدتر اشاره خواهد شد، هم‌خوان چاکنایی^۶ و نیم‌واکه‌ها^۷ را در جدولی جداگانه آورده‌ام.

برای نمایش هر کدام از واج‌ها نشانه‌هایی در نظر گرفته می‌شود که در این کتاب، هم از نشانه‌های نوشتاری فارسی - کردی و هم

---

1. Phonology

4. vowel

7. semi-vowel

2. Phoneme

5. Consonant

3. secondary articulation

6. glottal consonant

از نشانه‌های لاتین (برگرفته از IPA و سنت واج‌نگاری مکنزی) استفاده می‌کنیم. این نشانه‌ها را الفبای^۱ زبان گویند.

واکه‌ها

ū	ق	۵	a	ه	۱
e	ـِ	۶	ā	ا	۲
i	ئ	۷	o	ۆ	۳
ī	ی	۸	u	وو	۴

چاکنایی

پ	ک	۱
---	---	---

هم‌خوان‌ها

s	س	۱۱	b	ب	۱
š	ش	۱۲	p	پ	۲
f	ف	۱۳	t	ت	۳
q	ق	۱۴	j	ج	۴
k	ک	۱۵	č	چ	۵
g	گ	۱۶	x	خ	۶
l	ل	۱۷	ɣ	ڭ	۷
m	م	۱۸	d	د	۸
n	ن	۱۹	r	ر	۹
h	ه	۲۰	z	ز	۱۰

زبان و ادبیات ۶۳

Jobbook

ISBN: 978-964-363-920-4

نومال ۱۳۰۰۰

9 789643 639204